

Корутунду

Кубанычбеков Эрнест Кубанычбекович “Тышкы экономикалык байланыштарды өнүктүрүүнүн негизинде региондордун социалдык-экономикалык өнүгүү деңгээлин көтөрүү (Жалал-Абад облусунун материалында) деген темада 08.00.05 – «Тармактык экономика» адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши боюнча Ош мамлекеттик университети жана Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинин алдындагы экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын коргоо боюнча К 08.22.656 - диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиянын мүчөсү, экономика илимдеринин доктору, доцент Джоробаева Мукаддас Абдужалиловнанын

КОРУТУНДУСУ

Изденүүчү Кубанычбеков Эрнест Кубанычбекович тарабынан даярдалган диссертацияны жана изденүүчүнүн жарык көргөн эмгектерин карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алууга укук берилген адистикке иштин дал келиши.

Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган диссертация диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Бул диссертациялык изилдөө Кыргыз Республикасынын дүйнөлүк коомчулуктагы экономикасын чыңдоо жана мамлекеттин бекемдөөнүн негизги фактору болуп алакалашуу иштерин тереңдетүү саналат жана келечегин изилдөөгө байланыштуу учурдагы адабияттардагы аныкталган боштуктарды толтурууга багытталган, бул жагдай теманы тандоону аныктаган, ал толугу менен 08.00.05 – «Тармактык экономика» адистигинин паспортуна толук жооп берет.

2. Диссертациянын максаты - ушул эмгектин негизги максаты Кыргызстандын тышкы экономикалык байланыштардын негизинде аймактык экономикалык көйгөйлөрүнүн теоретикалык жактан жеткиликтүү иштелип чыкпагандыгын эске ала туруп, алардын региондордун социалдык

денгээлин көтөрүү багытында изилдөө болуп саналат. Азыркы, ааламдашуунун өлкөлөргө тийгизген таасиринин күчөп бараткан шарттарында, өлкөнүн экономикалык өнүгүшүнүн келечегине, туруктуу атаандаштыкты түзүүгө, улуттук коопсуздукту камсыз кылууга карата жаңыча ой жүгүртүү менен кароо муктаждыгы жаралып отурат. Азыркы жаралган КОВИД-19 шартында экономикалык кризис транзиттик экономикалуу өлкөлөрдүн, аларга ортоазия өлкөлөрү да кирет, өнүгүү жолундагы көйгөйлөрүн курчутту. Азыркы учурдагы, өлкөнүн экономикалык атаандаштык мүмкүнчүлүгү, анын экономикасынын инновациялык деңгээлинин камсыздыгына көз каранды болуп турган шарттар, транзиттик өлкөлөрдүн алдына инновациялык экономиканы түзүүдөгү татаал милдеттерди койду, анын ийгиликтүү чечилиши Борбордук Азия өлкөлөрүндөгү алакалашуунун, экономикалык өнөктөштүктүн артыкчылыктарын орду менен пайдаланууну талап кылат. Диссертациялык изилдөөгө коюлган максатка жетүү үчүн төмөнкү милдеттерди чечүү зарыл:

1. Кыргызстандын тышкы экономикалык байланыштардын негизинде аймактык экономикалык көйгөйлөрүнүн теоретикалык маселелери менен ушул багыттагы дүйнөлүк тажрыйбаны изилдөө, ошондой эле аларды Кыргызстандын региондору үчүн пайдалануунун мүмкүнчүлүгүн изилдөө;
2. Тышкы экономикалык байланыштардын жана алакалашуунун жүрүшүнүн негизги багыты менен формасын табуу, Кыргызстандын орто азия аймагынын өлкөлөрү жана ЕАЭБтин катышуучу өлкөлөрүнүн алакалашуудагы негизги ордун талдоо жана аныктоо, ошол мамилелердин артыкчылыктарын жана бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин келечегин карап чыгуу ;
3. Кыргыз Республикасынын ЕАЭБтин алкагындагы иш-аракеттеринин негизги багыттарын, алакалашуунун жана ааламдашуунун Кыргызстандын региондоруна, алсак Жалал-Абад облусунун

- социалдык-экономикалык өнүгүшүнө тийгизээр таасирин карап чыгуу, Кыргыз Республикасынын келечектеги тышкы экономикалык саясатынын өнүгүшүнүн негизги багыттарын аныктоо;
4. Борбордук Азия мамлекеттери менен биргеликте Жалал-Абад облусунда жашаган калктын социалдык маселелерин чечүү багытында жаратылыш ресурстарын пайдалануу боюнча сунуштарды иштеп чыгып, суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун экономикасын чыңдоо максатында алардын экономикалык-уюштуруу жана башкаруу маселесине байланыштуу абалын андан ары жакшыртуу жоболору негиздеп иштеп чыгуу жана чарбалардын жана ишканалардын иш-аракеттеринин анализинин негизинде суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун экономикалык натыйжалуулугун көрсөтүп келечектеги иштеп чыгарылган электр энергиясын туура пайдалануу жана божомолдоо негизинде башкарууну жакшыртуунун жолдорун аныктоо;
  5. Борбордук Азия мамлекеттери менен шериктештик мамилелердин алкагында Жалал-Абад облусунда иштеп чыгарылган энергетика ресурстарын натыйжалуу пайдаланууну башкарууну уюштуруунун өзгөчөлүктөрүн жана алар менен шартталган маалыматтык камсыздоону керектөөнү изилдөө, ошондой эле иштелип чыгылган энергияны керектөөчүлөргө жеткирүү боюнча көп максаттуу башкаруу концепциясын негиздөө жана типтүү максаттардын түзүмүндөгү башкаруу маселелердин комплексин аныктоо;
  6. Кыргыз Республикасынын суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун алкагында алакалашуу жана кызматташуу Кыргызстан жана Борбордук Азия өлкөлөрүнүн көптөгөн маселелерин чечип бере ала турганын аныктоо жана формалдуу алакалашуунун өнүгүшүнө тикелей, ошондой эле кыйыр таасир тийгизген экономикалык иш-аракеттин жалпы шарттарынын өзгөрүшүнүн ар бир мамлекетке тийгизген таасиринин мүнөздөрүн тактоо, аймактык мыйзам

ченемдүүлүгүнүн жалпы жаратылышын көрсөтүү, алардын жүрүшүнүн өзгөчөлүктөрүн бөлүп көрсөтүү.

7. Кыргыз Республикасынын Токтогул суу сактагычынын жана суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун алкагында Орто Азия мамлекеттеринин аймагындагы экономикалык жаңылануунун өз ара аракеттенүүсүнүн негизи катары формалсыз алакалашуунун чектерин талдоо, алардын саясий-экономикалык тутумдарынын өзгөчөлүктөрү менен байланышкан жүйөөлүү негиздерин аныктоо.

3. Диссертациянын изилдөө темасынын актуалдуулугу

Жалпысынан алганда Кыргызстандын, ошондой эле Борбордук Азия мамлекеттеринин келечеги кеңири. Аймактын өлкөлөрү орточо кирешеси бар мамлекеттердин катарына кирүүнү самап келатышат – алардын бул багыттагы аракеттерин ИДПнын өсүшү (жыл сайын 3-4 пайыздан көбүрөөк) эле айтып турат. Экономиканын туруктуу өнүгүшү тейлөө чөйрөсүнүн, мунайгаз тармактарынын жана жеке секторлордун өсүшүн камсыз кылат. Учурдагы чарбалык турмуштун жана ааламдашуунун этаптарында ар бир өлкөнүн же өлкөлөрдүн топторунун эл аралык алакалашуу иштерине катышуу деңгээли анын келечектеги тагдырын аныктоочу фактор болуп саналат. Бул толук бойдон өнүгүүсү катаал шартта жүрүп жаткан Борбордук Азия өлкөлөрүнө да таандык. Бардык адамзат коомунун экономикалык, саясий, социалдык жана маданий карым-катнашын камтыган ааламдашуунун жүрүшү дүйнөлүк өнүгүүнүн учурдагы этабындагы жалпы үстөмдүк кылган көрүнүш. Учурдагы шарттарда, ааламдашуунун текши эместигине байланышкан кесепети, изилдөөчүлөрдүн алдына бул ишке жаңы көзкарандысыз, биринчи кезекте, постсоветтик мамлекеттерди жана эл аралык аймактык бирикмелерди тартуу маселесин коюп отурат. Бүгүнкү күндөгү Кыргыз Республикасынын дүйнөлүк коомчулуктагы экономикасын чыңдоо жана мамлекетин бекемдөөнүн негизги фактору болуп алакалашуу

иштерин тереңдетүү саналат. Ансыз биздин жаш мамлекетибиздин ролу да, жалпы алакалашуу биримдигиндеги орду да алсыз бойдон кала берет. Ошон үчүн биздин өлкөлүн тышкы дүйнө менен болгон кызматташуусунун жалпы эрежесин жана шарттарын түзүп чыгуусу керек. Ушуга байланыштуу биздин өлкөнүн инновациялык өнүгүшү үчүн аймактык кызматташуунун теориялык, усулдук жана иш жүзүндөгү тажрыйбаларын акыл сыдыргысынан өткөрүү эң маанилүү маселелердин бири болуп турат.

4. Илимий жыйынтыктар.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы менен айырмаланган негизги жыйынтыктары төмөнкүлөр:

1. Кыргызстандын тышкы экономикалык байланыштардын негизинде аймактык экономикалык көйгөйлөрүнүн теоретикалык маселелери менен ушул багыттагы дүйнөлүк тажрыйбаны изилдөө, ошондой эле аларды Кыргызстандын региондору үчүн пайдалануунун мүмкүнчүлүгү изилденди;

2. Тышкы экономикалык байланыштардын жана алакалашуунун жүрүшүнүн негизги багыты менен формасы аныкталып, Кыргызстандын Борбордук Азия аймагынын өлкөлөрү жана ЕАЭБтин катышуучу өлкөлөрүнүн алакалашуудагы негизги орду талданды, ошол мамилелердин артыкчылыктары жана бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин келечеги изилденди;

3. Кыргыз Республикасынын ЕАЭБтин алкагындагы иш-аракеттеринин негизги багыттарын, алакалашуунун жана ааламдашуунун Кыргызстандын региондоруна, алсак Жалал-Абад облусунун социалдык-экономикалык өнүгүшүнө тийгизээр таасири карап чыгылды, Кыргыз Республикасынын келечектеги тышкы экономикалык саясатынын өнүгүшүнүн негизги багыттары аныкталды;

4. Борбордук Азия мамлекеттери менен биргеликте Жалал-Абад облусунда жашаган калктын социалдык маселелерин чечүү багытында жаратылыш ресурстарын пайдалануу боюнча сунуштар иштеп чыгылды, суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун экономикасын чыңдоо максатында алардын экономикалык-уюштуруу жана башкаруу маселесине байланыштуу абалын андан ары жакшыртуу жоболору негизделди, ошондой эле Жалал-Абад облусунун чарба жана ишканаларынын иш-аракеттеринин анализинин негизинде суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун экономикалык натыйжалуулугун көрсөтүп келечектеги иштеп чыгарылган электр энергиясын туура пайдалануу жана божомолдоо негизинде башкарууну жакшыртуунун жолдору аныкталды;

5. Борбордук Азия мамлекеттери менен шериктештик мамилелердин алкагында Жалал-Абад облусунда иштеп чыгарылган энергетика ресурстарын натыйжалуу пайдаланууну башкарууну уюштуруунун өзгөчөлүктөрүн жана алар менен шартталган маалыматтык камсыздоону керектөө изилденип, иштелип чыгылган энергияны керектөөчүлөргө жеткирүү боюнча көп максаттуу башкаруу концепциясы иштелип чыкты жана типтүү максаттардын түзүмүндөгү башкаруу маселелердин комплекси аныкталды;

6. Кыргыз Республикасынын суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун алкагында алакалашуу жана кызматташуу Кыргызстан жана Борбордук Азия өлкөлөрүнүн көптөгөн маселелерин чечип бере ала турганы аныкталды жана формалдуу алакалашуунун өнүгүшүнө тикелей, ошондой эле кыйыр таасир тийгизген экономикалык иш-аракеттин жалпы шарттарынын өзгөрүшүнүн ар бир мамлекетке тийгизген таасиринин мүнөздөрү такталды, аймактык мыйзам ченемдүүлүгүнүн жалпы жаратылышын көрсөтүү менен алардын жүрүшүнүн өзгөчөлүктөрүн бөлүп көрсөтүлдү.

7. Кыргыз Республикасынын Токтогул суу сактагычынын жана суу-энергетика ресурстарын пайдалануунун алкагында Орто Азия мамлекеттеринин аймагындагы экономикалык жаңылануунун өз ара аракеттенүүсүнүн негизи катары формалсыз алакалашуунун чектери изилденди, алардын саясий-экономикалык тутумдарынын өзгөчөлүктөрү менен байланышкан жүйөөлүү негиздери аныкталды.

5. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси

Кыргызстандын тышкы экономикалык байланыштардын негизинде аймактык экономикалык көйгөйлөрүнүн теоретикалык маселелери менен ушул багыттагы дүйнөлүк тажрыйбаны изилдөө, ошондой эле аларды Кыргызстандын региондору үчүн пайдалануунун мүмкүнчүлүгү багытындагы ишкердикти башкаруу мейкиндигинде экономиканы өнүктүрүү тууралуу методологиялык принциптердин жана конкреттүү практикалык сунуштардын иштелип чыккандыгында. Диссертациянын теоретикалык жоболорун, негизги тыянактарын жана сунуштарын мамлекеттик саясатты түзүүдө жана ишкердик институттарынын ишмердүүлүгүнүн тактикасын жана саясатын иштеп чыгууда колдонсо болот. Изилдөөнүн кээ бир аспектилери илимий-изилдөө жумуштарында жана курстарды окууда колдонулса болот.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги.

Авторефераттын белгиленген максаттарга жана милдеттерге, диссертациялык иштин бөлүмдөрүнүн жана пунктчаларынын мазмунуна толук шайкештиги.

7. Эскертүүлөр:

1. Диссертацияда Жалал-Абад областынын тышкы экономикалык байланыштарды өнүктүрүүгө болгон байланышы талданат,

республиканын башка аймактары менен байланыштарын талдоо кеңейтилген

2. Стилистикалык жана орфографиялык каталарды оңдоо

8. Сунуштар:

1. Теманын актуалдуулугун кыскартуу зарыл
2. Диссертацияда таблицаларды кийинки бетке өткөрүү талаптарга ылайык жүргүзүлсө жумуштун көрүнүктүүлүгүн жогорулатат

8. Рекомендациялар:

Кубанычбеков Эрнест Кубанычбекович диссертациялык ишинин негизинде төмөнкү дайындоолорду сунуш кыламын:

Жетектөөчү мекеме: М. Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин “Экономика жана каржы” кафедрасы, Дареги: 723503, Ош шаары, Н. Исанова 81.

Биринчи оппонент - Турдиев Талаай Исраилович экономика илимдеринин доктору, доцент РГСУ, Ош шаары

Биринчи оппонент - Турдиев Талаай Исраилович экономика илимдеринин доктору, доцент, РМСУ Ош шаарындагы филиалы

1. Турдиев Т.И. Социально-экономическая ситуация в Кыргызстане и национальная безопасность // Общество и экономика. – 2011. – №11-12 – С. 173-180.
2. Турдиев Т.И. Социально-экономические факторы устойчивого развития Кыргызстана // Вестник КРСУ. – 2012. – Том 12 №4 – С. 89-92
3. Турдиев Т.И. Факторы социальной и эколого-экономической устойчивости Кыргызстана. – Москва: МАКС Пресс, 2013. – 144 с.

4. Турдиев Т.И. Историко-экономические и региональные предпосылки социальной турбулентности в Кыргызстане // Социальная политика и социология. – 2013. – Том 2 №2. – С. 75-91.
5. Турдиев Т.И. Ликвидация бедности как решающая предпосылка стратегической безопасности Кыргызстана // Общество и экономика. №10. 2018. – С. 36-47.

Экинчи оппонент Фронтбек кызы Жамал экономика илимдеринин кандидаты, “Мутакалим” аялдардын прогрессивдүү коомдук бирикмесинин төрайымы

1. Фронтбек кызы Жамал. Диверсификация как одна из форм конкурентоспособности и расширения экспорта товаров в 2013 году/ Фронтбек кызы Жамал // Экономика. – 2014. – №5. – с. 99-103.

2. Фронтбек кызы Жамал. Развитие и расширения экспортного потенциала в Кыргызской Республике в 2014 году / Фронтбек кызы Жамал // Экономика. – 2014. – №4. – с.85-89.

10. Корутунду.

Диссертациялык иш жалпысынан аяктады деп эсептелет, аныкталган сын-пикирлер жана кемчиликтер рекомендациялык мүнөзгө ээ жана диссертациялык изилдөөнүн илимий жана практикалык маанисин төмөндөтпөйт. Изилденген диссертациялык иш белгиленген талаптарга ылайык аткарылган, иште негиз болуп аймактык экономикалык алакалашуу - бул бир гана дүйнөлүк экономиканын атаандаштыгынан коргонуу эмес, ааламдашууга түрткү болуп жаткан экономикалык баскынчы үстөмдүктөн сактануу да болуп саналат. Ошондой эле бул ар бир өлкөнүн туруктуулугун жана өз алдынчалыгын сактоонун да ыкмасы. Ааламдашуу менен алакалашуу – бул жакынкы он жылдыктардын ичинде дүйнөлүк экономиканын өнүгүшүн аныктай турган объективдүү жана бири-бири менен байланышкан иш-аракет.

Коомдук коргоого сунушталат.

Кыргызстандын тышкы экономикалык байланыштардын негизинде аймактык экономикалык көйгөйлөрүнүн теоретикалык маселелери менен ушул багыттагы дүйнөлүк тажрыйбаны изилдөө, ошондой эле аларды Кыргызстандын региондору үчүн пайдалануунун мүмкүнчүлүк берген.

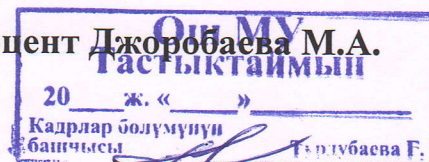
11. Диссертациялык кеңештин эксперти, берилген документтерди карап чыгып, Кубанычбеков Эрнест Кубанычбековичтин 08.00.05 – «Тармактык экономика» адистиги боюнча “Тышкы экономикалык байланыштарды өнүктүрүүнүн негизинде региондордун социалдык-экономикалык өнүгүү деңгээлин көтөрүү (Жалал-Абад облусунун материалында) деген темадагы экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга даярдалган диссертациялык ишин Ош мамлекеттик университети жана Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинин алдында түзүлгөн К 08.22.656 диссертациялык кеңеште коомчулуктун алдында коргоого алууну сунуштайт.

Эксперт

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, э.и.к.

э.и.д., доцент Джоробаева М.А.

Исманалиев К. И.